

NOĆ NA GROBLJU

(Džordž Sonders: *Linkoln u bardu*, prevela s engleskog Lusi Stivens, Geopoetika, Beograd, 2019)

„Čuo sam priču još tokom devedesetih godina prošlog veka. Da je predsednik Abraham Linkoln, skrhan bolom, otišao u grobnicu svog tek preminulog sina i imao nekakvu vrstu interakcije sa telom. U osnovi, razmišljao sam o svemu tome dve decenije pre nego što sam počeo da pišem roman *Linkoln u bardu* 2012“ – odgovorio mi je u pismu američki književnik Džordž Sonders (1958), nekoliko dana pre Bukerove nagrade.

Pisac zbirke priča *Deseti decembar* precizno razgrađuje poetiku. Razmišljajući o fantastici, naročito „naučnoj“, kaže da ga je oduševio trenutak u *Ratovima zvezda* kada dolaze svemirski brodovi, i ti vidiš da su, iako modernog izgleda, izguljeni i ulubljeni. „Već su bili korišćeni.“ U vreme odrastanja, njegova generacija bila je suočena sa mnogo čudnih, nadrealnih priča. „Čak je božićni specijal Čarlija Brauna bio prilično čudan. Potpuno odsustvo odraslih, deca koja uspevaju da stoje s tim neverovatno velikim glavama, pojavljivanje i nestajanje drveća i trotoara u animaciji.“

Ne okleva ni posle pitanja o formi *Linkolna u bardu*. Na prvi pogled, prozom zaintrigira, neretko i zbuni čitaoca. Ali, pasus po pasus, storija se pojednostavljuje do srži, do parabole. Život ili smrt. Dobro ili zlo. U romanu, junacima vadi srce i stavlja ga na vagu. Da vidimo kako si živio...

„Najpre sam pisao nešto sasvim drugo, u sličnoj formi, pre dosta godina, u obliku starih verzija četovanja na internetu. Rukopis koji vam pominjem, nije uspeo, ali sam uživao u čet formi i ustanovio da pruža mnogo mogućnosti. Tako da sam, pokušavajući da pronađem izraz i ispričam priču o Linkolnu, pomislio: koga još ima na groblju kasno noću.“

Knjiga je podeljena na sto osam vrlo kratkih poglavlja i ispričana u dve uvrnute narativne linije. Po rečenica, dve iz mnogobrojnih ukoričenih i zabeleženih svedočanstava ljudi koji su na različite načine bili povezani sa Linkolnom, pogotovo u doba gubitka deteta i Građanskog rata, i paralelno s tim, razgovori duhova (plus živi čuvar groblja!) – skup glasova bića okupljenih u *bardu*. Termin je preuzet iz *Tibetanske knjige mrtvih*, budističkog teksta iz 8. veka. Radi se o prelaznom stanju svesti između smrti i novog rođenja.

Ljubitelji drevne časkaonice *Krstarica* sigurno sada prizivaju sećanja na kuckanja pre bockanja (Patuljak ti šalje cveće; Balerina te ignoriše), svesni da stranice pojedinih društvenih mreža već liče na „grobља“. Ruski književnik Viktor Peljevin napisao je 2005. roman *Šlem užasa* (Geopoetika, 2006; prevod: Natalija Nenezić) upravo u formi četovanja. Iskoristio je

tada aktuelan način prepiske na mreži da za ediciju „Mitovi“ prepriča mit o Tezeju i Minotauru, „na nezaboravan način blizak savremenom čoveku“. Prepisku je, razume se, otvorila Arijadna, bacivši novo klupko: „Napraviću lavirint i kojem ću moći da se izgubim sa onime ko poželi da me nađe – ko je to rekao i o čemu?“ Odjekuju dijalozi sa 16. i 17. stranice Peljevinove bravure.

Organizam (-:

A šta ako smo mi prosto umrli?

Nutscracker

Bez panike. Mrtvaci ne četuju.

Organizam (-:

To, uzgred, nije dokazano. Možda je to jedino što mogu da rade.

Romeo-y-Cohba

Ako je ovo onaj svet, ja sam razočaran.

Tehniku zastarelog internet dopisivanja Džordž Sonders upotrebljava isključivo da bi organizovao tematsku građu. Za razliku od Peljevina, ne zanima ga virtualni, već podzemni svet. „Tu je bilo nekoliko stepeni hladnije, i mirisalo je na staro lišće i buđ.“

Jeste li vi – jeste li vi u paklu?, pitao je velečasni.

Ne u najgorem, reče Britanac.

Bar nismo primorani da udaramo lobanjama u niz šraf cigera, reče žena.

Nad nama ne vrši sodomiju plamteći bik, reče šuškavi bas.

Izbor ovakvog postupka, brze smene dijaloga, učinio je naoko složen roman sasvim čitljivim. Nismo brojali duhove, ali kažu da ih se tačno sto šezdeset šest uključuje u razgovor o smrti dečaka Vilija Linkolna 1862. Bez kakofonije: *Linkoln u bardu* odlikuje se prohodnošću drame. Ne može se pročitati u dahu, kako preporučuju iskusni čitaoci dramskih dela, međutim, kroz dijaloge se ponekad prijatno *propada*, kao kada lift krene nadole, kao kada avion ima manje turbulencije. (Propadanje – treba biti pažljiv s poređenjima kada je radnja smeštena na groblju.) Imena junaka ispisana su malim slovima ispod izgovorenih replika, dok su reči Vilija Linkolna prelomljene na poseban način i oslobođene tačaka. Cenzurisane su sočne psovke preminulih:

Edi.

J---no smo mrtvi, Edi.

Volim te, j---ni dr----jo.

betsi baron

Ritam pripovedanja prate i pohvale na koricama domaćeg izdanja. *Tajms*: Iznimno bogat i neobičan. Zejdi Smit: Remek-delo. *Dejli mejl*: Izvanredan. *Sanedej tajms*: Dirljivo i inovativno delo fikcije. Kolson Vajthed: Sjajno delo, puno dobrote i humanosti.

Slično su oblikovane celine čiji je cilj da pruže dokumentarni oslonac. Nude informacije o Vilijevoj ozbiljnoj prehladi nakon insistiranja da svakog dane jaše ponija, te organizovanju veselja u predsednikovoj kući, u trenu dok dečak umire. Postmodernistička oruđa, očigledno, kad smo već mislili da su dva metra ispod zemlje. Manipuliše se postojećim i izmišljenim citatima: izvori su brojni, a izvodi upečatljivi i sažeti (često su duži naslovi izvornika i imena njihovih autora). Džordž Sonders zauzima ironičan stav prema starim štosovima. Čini nam se da i njih tretira nalik duhovima od kojih se pojedini, po bardu, šetaju u kupaćim gaćicama, pošto su se utopili na ovome svetu. Da li nam poručuje kako je *autoru* ostao samo taj komad odeće da se sakrije iza lažnih citata?

Bila bi šteta proveravati šta od povесnih dela i svedočenja zaista postoji u biblioteci. Gospođa Margaret Geret: *Da li sam sve ovo videla (sećanja na užasno vreme)*; Norman G. Grand, Simon Grand (prir.): *Mudre reči i sabrana pisma jednog dede* (neobjavljeni rukopis, korišćeno uz dozvolu); Džejson Tam: *Isterivanje stvari na čistnu (sećanje, greške i izgovori)*, Žurnal američke istorije; Berligejm, op. ct., izjava komšije iz Springfielda...

Homer, Vergilije, Dante, Svift, Džojls – treba imati m-da, pa se posle njih spustiti u *carstvo senki*. Klasici mogu da vas iznenada uhvate za nogu dok se noću šetate po groblju i začas vaš rukopis povuku nadole. (Tematski ste već jednom nogom u grobu.) Zato je velik Sondersov podvig. Zna da u igri treba stvoriti nove krugove. Ili se rasutim mrvama vešto poi-grati, kako to radi i Rejčel Kask u romanu *Obris* (Booka, 2018; prevod: Aleksandar Milajić). „Možda se sećaš Elpenora, reče, lika iz *Odiseje*, člana posade koji padne s krova Kirkine kuće jer je toliko ushićen da zaboravi da siđe merdevinama. Susrevši ga kasnije u Hadu, Odisej ga pita zašto je pobogu tako glupo nastradao.“

Bez sumnje, od ključne važnosti jeste izbor „vodiča“. Najvažnije figure su likovi Hans Volman i Rodžer Bevins III. Prvog je ubila greda s plafona, taman kad je mlada supruga rešila da „zajedno prošire granice sreće u onom intimnom smislu“. Uz tu nesreću, u bardu je završio sa udom „nabreklih do neshvatljive veličine“. Čim bi nedge požurili, nosio ga je u rukama da se ne saplete. Ubijajući vreme, zabavljao se tako što je „neprestano stavljao oblutak na vrh svog ogromnog uda i gledao kako pada.“ (Misli se na oblutak!) Rodžer Bevins III izvršio je samoubistvo kuhinjskim nožem pošto ga je ostavio mladić u koga je bio zaljubljen, rečima i da ubuduće želi da „vodi ispravan život“.

Čitalac će svakako sam iskopavati eshatološka značenja, skrivena iza neobičnih pojava u zagrobnom svetu, kakvi su, recimo, dolasci Tri neženje, s navikom da ostale zaspnu kišom šešira i imitiraju prdež ustima. No, uz Hansa i Rodžera, bitna je pojava velečasnog Everlija Tomasa: u šezdeset prvom poglavlju probija se do mesta koje bismo mogli nazvati strašnim sudom.

„Unutra, široko prostranstvo dijamantskog poda vodilo je do dijamantskog stola za kojim je sedeo čovek za koga sam znao da je princ; ne Hrist, već njegov direktni izaslanik. Soba je podsećala na Harlijevo stovarište, mesto koje sam znao iz detinjstva...“ S jedne

strane je šator od svile, a s druge od mesa: „Gozba ne beše gozba već su na mnogim dugačkim stolovima bila razvučena ljudska tela, u raznim fazama dranja...” Bića zadužena za brzu proveru proživljenog života sugerišu velečasnom Everliju Tomasu da govori istinu, „glasom mog pijanog ujka Džina (uvek tako strog prema meni, jednom me je, naliven, bacio niz stepenice ambara)”.

Džoša Volf Šenk: *Linkolnova melanholija: predsednikova depresija kao izazov i podsticaj za njegovu izvrsnot* (izjava Džona Vajdmara) – značajan je izvor zbog reči *melanholija* i *depresija*. Džordž Sonders je izuzetno duhovit, možda najveći savremeni američki satiričar, kako je već ranije primećeno. Premda se stiče utisak da današnji satiričari dolaze *na gotovo*, njihov posao je sve teži! No, pisac *Linkolna u bardu* majstorski premerava *komično* i *tragično*; istovremeno ih drži u šaci. Groteska, po definiciji, sadrži hibridnost, oscilaciju između ova dva tega. On ih dovodi u ravnotežu, u najtežim zamišljenim okolnostima.

Depresija bi mogla da bude kuga našeg doba. Aleksandar Tišma lucidno je locira još 1968. u putopisu iz Amerike (prenočište su mu rezervisali u hotelu Čelzi!), koristeći reč *dešperat*. Poput *bodeža* u srce su scene u kojima se Linkoln spušta u grobnicu da bi držao mrtvo telo. Iznenadna mogućnost *kontakta* zbunjuje stanovnike barda. Oni klize, prodiru, prolaze kroz tela živih, ulaze u njih, ali mogu li da zauvek oslobode dečaka iz prelaznog stanja... *Empatija* – čuje se danas sa svakog ekrana. *Linkoln* je roman o empatiji, a silazak u Had uvek je prevrtanje utrobe živog sveta.

Stanovnici barda okupljaju se da pomognu dečaku i ocu, u želji da ga oslobode *večne zarobljenosti*. I škrtica, s četiri hiljade sakupljenih grančica, šest stotina kamenčića, dve mrtve ptice, nebrojeno mnogo trunčica zemlje... Tip s fabrikom krastavčića za života... Lovac što sedi ispred gomile sačinjene od ubijenih životinja i svaku drži u naručju, pružajući ljubav, dok se ne podigne na noge i ode.

*Iz nama nepoznatih razloga, Tim Miden je uvek išao u pratnji veće verzije sebe, koja se stalno naginjala ka njemu da mu šapne nešto obeshrabrujuće; te zveri više nije bilo.
hans volman*

Slučaj Tima Midena izložen je jezgrovitosti parabole, do koje se stiglo uz pomoć nečega što bismo pogrešno krenuli da nazovemo jezičkim eksperimentom. Sonders smatra da izmišljeni događaji izgledaju kao da su se stvarno dogodili jedino kada su prikazani pravim jezikom.

Birokratija ima rep u našim kompjuterima: pogledajte nazive koje dajete folderima. Odbačeno, za izradu, skinuto, razno. Dobitnik Bukerove nagrade ranije je pisao tehničku dokumentaciju za nekakvu firmu. Uobičajeni ili pristojni književni ton, tada moderan, postao mu je zamoran, pa je potražio jezik da bi realno prikazao život kakvim je živeo. Zato dole silazimo sa čet niknejmovima. (Neodoljiv je Sem „Frajer” Longstrit.)

„Magija imaginarnog – trenutak kada više ne čitate, već ste u stvari ‘u’ tom svetu – nusproizvod je stila i (očigledne) radnje – simultanost toga. Ako tvrdite da se nešto dogodilo, ali to činite običnim ili šablonskim jezikom, na neki način, dobrom čitaocu izgleda kao da

se nije dogodilo ili se samo delimično dogodilo. Ali ako se ispriča na pravi način, čak i nešto nemoguće može da izgleda kao da se zaista dogodilo. U tom postupku, ja nekako uvek 'pratim' jezik – 'šta je tu zabavno?' – i onda će potraga za prozom koja nije mrtva stvoriti događaj koji ima smisla."

Kraj pisma.

Ništa, dakle, od *autobiografskog* u replici:

*Predragi se--nja, al' priča tako j---no komplikovano.
edi baron*